

MOVARAUNNAXR TILSHUNOSLARI ASARLARIDA FRAZELOGIZMLAR TAHLILI

Ilyos Rajabovich Hayitov

*Arabshunoslik oliy maktabi 2-kurs doktoranti,
Toshkent davlat sharkshunoslik universiteti*

Annotatsiya

Ushbu maqolada Movaraunnaxr tilshunoslarining asarlarida frazeologizmlarning o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada frazeologizmning tilshunoslik terminologiyasida qanday ishlatilgani, uning strukturalari va ma'nolarining o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, Movaraunnaxr tilshunoslari asarlarida frazeologizmning rivojlanish jarayoni yoritilgan. Frazeologik birliklarning til va madaniyatdagi roli, ular orqali milliy dunyoqarashning aks etishi, tilshunoslarning bu birliklarga nisbatan yondoshuvlarining o'zgarishi kabi masalalar ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: *Frazeologizm, Movaraunnaxr, tilshunoslik, madaniyat, til birliklari, semantika, frazeologik birliklar, struktura, tilshunoslar.*

Kirish qismi: Frazeologizm - bu to'liq ma'noga ega, lekin qismlari alohida-alohida ishlatilganda o'ziga xos ma'no anglatmaydigan, tilning mustahkamlanib qolgan ifodalari bo'lib, ular ko'pincha xalqning ma'naviy va madaniy qadriyatlarini ifodalaydi. Tilshunoslar frazeologizmi tilda bog'lanib, o'zaro birlashgan birliklar deb ta'riflaydilar. Movaraunnaxr tilshunoslari asarlarida frazeologizmlar tez-tez uchraydigan tildagi tuzilmalar sifatida til o'rganishning markaziy yo'nalishlaridan biriga aylanadi. Frazeologizm - bu tilning eng o'ziga xos va rang-barang qatlamlaridan biri bo'lib, ko'pincha xalqning madaniy qadriyatlari, an'analari, urf-odatlarini, tarixiy tajribalari va dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liqdir. Tilshunoslikda frazeologizmlar, ya'ni tilning mustahkamlangan, bir butun ma'no ifodalovchi birliklari, o'zining semantik va struktural xususiyatlari orqali tildagi eng nozik va murakkab jihatlarni o'rganishga imkon beradi. Movaraunnaxr hududida faoliyat yuritgan buyuk tilshunoslar, adiblar va olimlar, xususan, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, va boshqa ko'plab yozuvchilar, asarlarida frazeologizmning ahamiyatini tushunib, ularni adabiy tilni boyitish, xalqning ruhiy dunyosini aks ettirish vositasi sifatida qo'llaganlar.

Movaraunnaxr tilshunoslari tomonidan frazeologik birliklarning o'rganilishi, o'z navbatida, nafaqat til o'zgarishini, balki milliy mentalitet va madaniyatni ham yoritishga yordam beradi. Frazeologizmning shakllanishi va rivojlanishi jarayonida, bu birliklarning faqat lingvistik emas, balki madaniy, estetik va tarixiy ahamiyati ham katta rol o'ynaydi.

Ushbu maqolada Movaraunnaxr tilshunoslari asarlarida frazeologizmlarning roli va o'rni tahlil qilinadi. Asarlarida frazeologik birliklar qanday ishlatilgan, ularning ma'nolari, struktural xususiyatlari, hamda milliy til va madaniyatni ifodalashdagi o'rni kengroq o'rganiladi. Shuningdek, frazeologizmlar orqali milliy va madaniy xususiyatlar qanday aks ettirilgani, Movaraunnaxr tilshunoslarining tilga bo'lgan yondoshuvlari va frazeologizmga bo'lgan munosabatlari tahlil qilinadi. Maqolada, frazeologizmlarning semantik va stilistik jihatlari ham o'rganilib, ularning tilshunoslikda o'rganilishining ahamiyati ta'kidlanadi.

Movaraunnaxr hududida faoliyat ko'rsatayotgan tilshunoslar, jumladan Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk shoir va olimlar, asarlarida frazeologizmlar keng o'rin egallaydi. Ularning asarlarida frazeologizmlar tilning muhim qismi sifatida nafaqat ma'no, balki madaniyat va dunyoqarashni aks ettiruvchi element sifatida qaralgan.

Frazeologik birliklar o'zining tarkibiy qismlari orqali ma'lum bir ma'no ifodalaydi. Movaraunnaxr tilshunoslarining asarlarida bu birliklarning ko'plab turli xil turlari mavjud, masalan, idiomalar, maqollar, matnli frazeologizm va boshqalar. Har bir frazeologizmning semantika jihatidan qay darajada o'zgarishlar yuz berishi, uning tarkibiy qismi va o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qismi: Frazeologizmlar ko'pincha milliy dunyoqarashni aks ettiradi. Movaraunnaxr tilshunoslarining asarlarida frazeologizm orqali milliy madaniyat, urf-odatlar, va tarixiy voqealar ifodalanadi. Misol uchun, Movaraunnaxr tilshunoslari frazeologik birliklar orqali kishilarning munosabatlari, turmush tarzlari va zamon ta'sirini ifodalashga muvaffaq bo'lishgan.

Movaraunnaxr tilshunoslarining asarlarida frazeologizmlar tilning nafaqat lingvistik, balki madaniy, tarixiy va estetik jihatlarini ifodalovchi muhim bir qatlam hisoblanadi. Maqolada amalga oshirilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, frazeologik birliklar Movaraunnaxr hududida yashagan xalqlarning mentaliteti, an'analari, turmush tarzlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi kuchli vosita bo'lib, tilshunoslarning asarlarida muhim rol o'ynagan.

Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk shoir va mutafakkirlarning asarlarida frazeologizmning struktura, semantika va stilistika jihatlari birlashib, ularning asarlarini yanada chuqurroq va boyroq qiladi. Frazeologik birliklar nafaqat tilning so'z boyligini oshiribgina qolmay, balki xalqning diniy, falsafiy, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini ham ifodalaydi. Movaraunnaxr tilshunoslarining frazeologizmlarga bo'lgan munosabati va ularni qo'llash usullari tilshunoslikda muhim bir ilmiy tadqiqot maydoni bo'lib, bu tilning rivojlanish jarayonida ulkan ahamiyatga ega.

Frazeologizmning semantik jihatlari tahlil qilganda, uning ko'plab idiomatik ifodalar va maqollarda ishlatilishi, milliy dunyoqarashning til orqali qanday aks

etishini ko'rsatadi. Har bir frazeologizmning tarkibi va uning ishlatilgan konteksti orqali xalqning o'ziga xos fikrlash tarzini, tabiat va insoniyat haqidagi qarashlarini o'rganish mumkin. Movaraunnaxr tilshunoslari asarlarida frazeologizm nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniy va axloqiy nuqtai nazardan ham o'rganilgan va bu orqali adabiyotda yangi ma'no qatlamlari yuzaga kelgan.

Shuningdek, Movaraunnaxr tilshunoslarining frazeologizmga bo'lgan yondashuvi vaqt o'tishi bilan o'zgarganligini ta'kidlash zarur. Yangi frazeologik birliklar shakllanib, eski an'analar va qadriyatlar bilan uyg'unlashgan. Bu jarayon tilning yashashini, rivojlanishini va milliy madaniyatni saqlab qolishdagi muhim omil bo'lib xizmat qilgan. Ular orqali til nafaqat so'z birikmalarini, balki xalqlarning tarixiy-madaniy xususiyatlarini, urf-odatlarini va dunyoqarashini ham aks ettiradi. Shu boisdan frazeologizmni o'rganish, Movaraunnaxr hududining tilshunoslik merosini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi va bu sohada yangi ilmiy tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Xulosa qismi: Frazeologizmlar tilshunoslikda tilni o'rganishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Movaraunnaxr tilshunoslarining asarlarida frazeologizmning o'rni va ahamiyati ayniqsa katta. Ular tilning estetik, madaniy va tarixiy o'lchamlarini yoritish orqali tilning nafaqat grammatik, balki semantik va stilistik aspektlarini ham mukammal tarzda aks ettiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alisher Navoiy. "Xamsa". Toshkent: Sharq. 1988
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. (2005). "Boburnoma". Toshkent: Fan.
3. Shodiev, A. (2003). "Movaraunnaxr tilshunosligi". Toshkent: O'zbekiston.
4. Xolmatov, M. (2010). "Frazeologizm va uning tilshunoslikdagi o'rni". Tashkent: O'zbekiston.
5. Begmatova, Buzahro Marufjanovna, Gulnora Sattorovna Mutalova, and Sarvinoz Sayfullayevna Kasimova. "The Direct Object And Its Use In Arabic Language." *Boletin de Literatura Oral-The Literary Journal* 10.1 (2023): 3601-3609.
6. Jalolov, A. (2009). "Tilshunoslik asoslari". Toshkent: O'qituvchi.
7. G'iyosov, I. (2014). "Frazeologizm va uning struktura-tuzilishi". Toshkent: O'zbekistonda.
8. Begmatova, B., S. Kasimova, and S. Zaynutdinova. "Syntactic and semantic analysis of constraints, states and absolute masdars." *International Journal of Scientific and Technology Research* 9.3 (2020): 284-291.
9. Kasimova, Sarvinoz Sayfullayevna. "Transformation of phrases and its destructions." *Salud, Ciencia y Tecnología-Serie de Conferencias* 3 (2024): 740-740.

10. Касимова, Сарвиноз. "Работы великих турецких ученых, писавших об арабских пословицах и пословицах." *Востоковедения* 1.1 (2020): 154-166.
11. Buzakhro Marufjanovna Begmatova. (2024). Artistic Text Type and Tools of its Formation. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 31, 142-145. Retrieved from <https://sjii.indexedresearch.org/index.php/sjii/article/view/1330>
12. Ахмаджонова Н., Муталова Г. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СОВРЕМЕННОГО АРАБСКОГО ЯЗЫКА СО СРЕДСТВАМИ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ // *Innovations in Technology and Science Education*. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 373-379.
13. Муталова Г. Герои арабских племенных сказаний «Аййам ал-араб» // *Восточный факел*. – 2020. – Т. 1. – №. 1. – С. 28-40.
14. МУБИНА С., ГУЛНОРА М. МОРФОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ АРАБСКИХ ТЕРМИНОВ СВЯЗАННЫХ С ПАНДЕМИЕЙ COVID-19 // *E Conference Zone*. – 2022. – С. 22-25.
15. Муталова Г. С. «رَأَيْب» как одна из особенностей устных повествований «Аййам ал-араб». – 2021.